

SZTANKÓ ÉVA

Miért összeegyeztethetetlenek a magyar hosszú távú villamosenergia-vásárlási megállapodások a közösségi vívmányokkal?

Az Európai Bizottság a magyarországi hosszú távú villamosenergia-szerződések vizsgálata során arra a következtetésre jutott, hogy azok gátolják az egységes liberalizált energiapiac létrehozását, ezért előírta megszüntetésüket. A cikk a szerződések érintettjei közül az erőművek észrevételeit elemzi az Európai Unió elsődleges és másodlagos joganyagai és az egyedi esetek bírósági ítéletek alapján, így próbálva értelmezni a bizottsági döntés hátterét. A szerződések felbontása után eltelt két év még nem elegendő a hatások értékelésére, a bizottsági döntés eredményéről körülbelül 3–5 éves piacelemzés után lehet csak részletes véleményt mondani.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: L11, L94, D43.

Az energiaágazatban két európai szintű liberalizálási kísérlet ellenére is jelentősen megnőtt a gáz és a villamos energia nagykereskedelmi ára, és folyamatosan érkeztek panaszok a piacra lépési korlátok miatt (*EP* [1996], [2003]). A Bizottság ezért 2005-ben úgy döntött, hogy ágazati és egyedi vizsgálatokat indít az energiapiac működési problémáinak feltárására. Ennek részeként vizsgálták felül a magyarországi hosszú távú kapacitáslekötési és villamosenergia-vásárlási megállapodást is, hogy eldöntsék, tartalmaztak-e a szerződések az egységes európai belső piaccal nem összeegyeztethető, jogellenes állami támogatási elemeket.

A vizsgálat során természetesen az állami tulajdonú Magyar Villamos Művek Zártkörű Részvénytársaság (MVM Zrt.) és a magyarországi villamosenergia-termelők mint a szerződő társaságok, az illetékes hatóságok, valamint az ügyben érintett harmadik felek (például a bankok) részletesen kifejthették álláspontjukat. Észrevételeket tehettek több fordulóban is, visszatérve ugyanazon kérdéskörre (általában kifogásolva a bizottsági vizsgálat számos elemét), aminek következtében az eljárás közel négy évet vett igénybe. A tisztánlátást még az is nagyban nehezítette, hogy időközben a villamosenergia-ágazat magyarországi szabályozási környezetében markáns változások történtek.

A következőkben áttekintjük a hosszú távú kapacitáslekötési és villamosenergia-vásárlási megállapodások megkötésének előzményeit és a jogi-szabályozási feltételek változásait, majd az állami támogatások közösségi szabályainak ismeretében az érvek és ellenérvek mérlegelése alapján hozott bizottsági döntéshez vezető utat. Az európai uniós jogszabályok alapján eldönthető-e egyértelműen, hogy az állami támogatás versenykorlátozó, vagy szükséges van a bírósági ítéletek, precedens értékű döntések a figyelembevételére is.¹

* A tanulmány megállapításai a szerző véleményét tükrözik, és nem feltétlenül esnek egybe az MVM Zrt. álláspontjával.

¹ Az Európai Közösségek Bírósága (European Court of Justice) és az Elsőfokú Bíróság (Court of First Instance).

Előzmények és az árszabályozási ciklusok

A magyar villamosenergia-piacon közel 10 évig (1991–2002) az állami tulajdonú Magyar Villamos Művek (MVM) köré szerveződött a közüzemi nagykereskedelmi piac, az úgynevezett egyvásárlós modell szerint. Ez azt jelentette, hogy csak az MVM volt jogosult a területi áramszolgáltató társaságokat villamos energiával ellátni, az erőművek pedig csak közvetlenül az MVM-nek értékesíthették a megtermelt villamos energiát.

A kilencvenes évek közepén az ágazat legsürgetőbb célkitűzései között a biztonságos energiaellátás, az infrastruktúra korszerűsítése és az ágazat szerkezetátalakítása szerepelt. A magyar állam a tőkeigényes célok elérése érdekében az erőművek korszerűsítésére és az új erőművek építésére felkészült külföldi befektetőket kívánta a hosszú távú megállapodásokkal ösztönözni.² Magyarország EU-csatlakozásakor az érvényben lévő tíz hosszú távú megállapodás a teljes magyarországi villamosenergia-szükséglet közel 80 százalékát érintette.³

Közben még a csatlakozást megelőzően megváltozott a magyarországi szabályozási környezet is. A 2001. évi villamosenergia-törvény⁴ hatálybalépése után (2003. január 1.) öt évig a villamosenergia-piacon úgynevezett kettős, közüzemi és versenypiaci modell létezett. A közüzemi szektorban továbbra is az MVM maradt az egyetlen nagykereskedő, azonban a szabadpiaci szektorban már megjelenhettek más kereskedőtársaságok is. Új fogalomként bevezették a feljogosított fogyasztók körét, amelyek számára lehetővé tették a szabad választást a közüzemi és a versenypiaci villamosenergia-beszerezés között.⁵ Az átmenetinek tekintett kettős piaci modell mellett a hosszú távú kapacitáslekötési és villamosenergia-vásárlási megállapodások és az ágazati árszabályozás közötti összhang nem volt biztosítva.

Az úgynevezett első árszabályozási ciklusban (1997–2000) a kormány kötelezettséget vállalt arra, hogy a viszonteladói és a végfelhasználói áraknak az indokolt működési költségeken túl 8 százalékos *tőkearányos nyereséget* kell tartalmazniuk, más szóval 8 százalékos tőke-megtérülést garantált a hosszú távú megállapodások keretében működő erőművek számára.⁶

A második árszabályozási ciklusban (2001–2003) a hatósági árak 9,8 százalékos *eszközarányos megtérülést* biztosítottak az erőművek számára.⁷ Ezek az értékek az infláció változását tükrözték (a százalékos mértékbeli eltérés csak a két megtérülési ráta alapja miatt különbözött). Az erőművi hatósági árak tehát (2003. december 31-ig) felülírták a hosszú távú megállapodásokban megszabott árakat.

A harmadik árszabályozási ciklus (2004–2007) első három évében a villamosenergia-árakat a hosszú távú megállapodások árképlete határozta meg, amelyek pontos tartalmát az MVM és a villamosenergia-termelők évente újratárgyalták. Minden egyes megállapodás két különböző díjelemet tartalmazott: a lekötött kapacitásért fizetett kapacitásdíjat (rendelkezésre állási díjat), amely fedezte az állandó (fix) költségeket és a tőkearányos nyereséget, valamint a változó költségeket fedező energiadíjat.

² Az MVM lekötötte az erőművek termelőkapacitásának jelentős részét és cserébe köteles volt a szerződéseken meghatározott mennyiségű villamos energiát az előre rögzített áron megvásárolni.

³ A szerződéseket (közel 20 hosszú távú megállapodás) az 1995–2001 közötti időszakban kötötték, és futamidejük az erőművektől függően 2010-től egészen 2022-ig terjedt. A szerződéseken érdekelt legfontosabb befektetők a bizottsági vizsgálat megindításakor (2005) a következők voltak: RWE (Németország), EDF (Franciaország), Electrabel (Belgium), Atel (Svájc), AES (Egyesült Államok). A Bizottság 2005 decemberében indította el a magyarországi hosszú távú megállapodások vizsgálatát (HL C324/12 2005. december 12.).

⁴ 2001. évi CX. törvény a villamos energiáról.

⁵ Feljogosított fogyasztóvá vált az a nem lakossági fogyasztó, amelynek éves villamosenergia-fogyasztása meghaladta a 6,5 gigawattórát. Ez a határ fokozatosan csökkent, és 2008. január 1-jétől már minden fogyasztó feljogosítottnak tekinthető.

⁶ 1074/1995 (VIII. 4.) kormányhatározat a villamos energia árszabályozásáról.

⁷ 45/2000 (XII. 21.) GM-rendelet a villamos energia hatósági árainak, valamint a közcélú villamos művek és hőtermelő létesítményeik által értékesített melegített víz és gőz árának szabályozásáról.

A hosszú távú megállapodások szerint alkalmazott árak tehát az úgynevezett *indokolt* (állandó és változó) költségek, plusz a termelőknek garantált nyereség számításán alapultak. Ebből következik, hogy a hatósági árszabályozás 2003 végén ugyan megszűnt, de az árakat ténylegesen nem liberalizálták, mivel a villamos energia termelői árát a hosszú távú megállapodások alapján továbbra is a beruházások megtérülésének elve határozta meg.

A harmadik árciklus utolsó évében ismételtelen hatósági árszabályozás lépett érvénybe, és felülírta a hosszú távú megállapodások árképletét.⁸

A következő szabályozói módosítás 2008. január 1-jén lépett életbe a piac liberalizációjával összefüggésben, megszüntette a hatósági termelői árakat, valamint a közüzemi és a szabadpiacot tartalmazó kettős piaci modellt.⁹ Az MVM számára értékesített villamos energia árát ismét a hosszú távú megállapodások árképlete határozta meg, változatlan árképzési elvek alapján.

Ez az állapot azonban csak egy évig volt érvényben. Az év végén az Európai Bizottság határozatának megfelelően törvény írta elő az MVM számára a hosszú távú megállapodások egyoldalú felbontását, aminek következtében a megállapodások 2008. december 31-én a törvény erejénél fogva megszűntek.¹⁰

Az állami támogatások közösségi szabályai

A bizottsági vizsgálat arra irányult, hogy megállapítsa, felelhetők-e a hosszú távú megállapodásokban versenykorlátozó állami támogatási elemek. Az EU állami támogatásokra vonatkozó politikáját a Római Szerződés 87. cikke határozza meg.¹¹ E szerint az állami támogatás elviekben összeegyeztethetetlen az egységes piac működésével, ha a vállalatoknak nyújtott kedvezményekkel a versenyt eltorzítják, vagy annak eltorzításával fenyegetnek. A közösség állami támogatási szabályai csak azokra az intézkedésekre vonatkoznak, amelyek a következő négy követelménynek egyszerre tesznek eleget.

1. Állami források juttatása. Állami források szétosztása közvetlenül az állam vagy az állam által kijelölt szervezet/társaság révén.

2. Gazdasági előny. A támogatásnak olyan gazdasági előnyt kell jelentenie, amelyben a kedvezményezett piaci körülmények között nem részesülhetne.

3. Szelektivitás. A támogatásban csak bizonyos kedvezményezett kör részesülhet.

4. A verseny és a kereskedelem befolyásolása. A támogatás potenciálisan befolyásolhatja a tagállamok közötti versenyt és a kereskedelmet.

A Bizottság a hosszú távú szerződések államitámogatás-tartalmának vizsgálatát e négy kritérium alapján indította el. Az állami források juttatását és a szelektivitást részletesebb elemzés nélkül is szinte tényként kezelte, mert a hosszú távú megállapodások előnyösebb gazdasági helyzetbe hozhatták az érintett erőműveket a többi piaci szereplőhöz képest, mivel biztosították a beruházások garantált megtérülését. Ez a szelektív gazdasági előny pedig állami forrásból származott, hiszen a hosszú távú megállapodások megkötését az állami tulajdonban lévő közüzemi nagykereskedőn, az MVM keresztül valósította meg az

⁸ 80/2006 (XI. 24.) GKM-rendelet a villamosenergia-termelői engedélyes által értékesített, közüzemi célra lekötött villamos energia legmagasabb hatósági árának megállapításáról.

⁹ A 2007. évi LXXXVI. törvény a villamos energiáról megszüntette a közüzemi szektort, azonban a háztartási fogyasztókra és a kisvállalkozások egy részére az EU a második villamosenergia-irányelvének (2003/54/EC) megfelelően megőrizte az egyetemes szolgáltatási kötelezettség lehetőségét.

¹⁰ 2008. évi LXX. törvény a villamos energiával összefüggő egyes kérdésekről.

¹¹ A Lisszaboni Szerződés újraszámozta a hatályos rendelkezéseket (állami támogatások: 107. cikk – EU [2008] 45–46. o.). A bizottsági vizsgálat idején azonban még nem volt hatályban, így a szövegben az utalások a korábbi változatra vonatkoznak (*Treaty...* [2002]).

állami politika. A további két kritériummal (gazdasági előny, a verseny és a kereskedelem befolyásolása) kapcsolatban pedig a Bizottság elsődlegesen azt vizsgálta, hogy az állami támogatás segítette-e az ágazat liberalizációját.

Érvek a hosszú távú megállapodások fenntartása mellett

A hosszú távú megállapodások fennmaradása mellett elsősorban az érintett erőművek érveltek. A szerződések eltérő tartalma miatt a reagálások azonban nagyon különböztek egymástól. A következő felsorolás a legfontosabbakat tartalmazza ezek közül.

1. Az európai uniós országok gazdasági fejlettségbeli különbségei miatt indokolt az egyes kritériumok vizsgálatát a privatizáció idején uralkodó piaci feltételek figyelembevételével elvégezni.

2. A hosszú távú megállapodások nem befolyásolták negatívan a tagállamok közötti kereskedelmet, a versenypiaci árak nem emelkedtek.¹²

3. A Bizottság nem helyezheti hatályon kívül az érvényesen megkötött magánjogi megállapodásokat, mivel ez sértheti a jogbiztonság elvét és az arányosság követelményét.

A magyar villamosenergia-rendszer korszerűsítését a beruházások megtérülésének kiszámíthatatlansága miatt a hosszú távú megállapodások nélkül nem lehetett volna megvalósítani (magánbefektetői elv).

Az új tulajdonosok a hosszú távú megállapodások (és az esetleg azzal járó előnyök) ellenértékét a privatizációs ár részeként kifizették.

4. A hosszú távú megállapodások hosszú futamideje nem jelentett versenyelőnyt a termelők számára, mindkét fél számára kiegyensúlyozták a gazdasági kockázatokat.

5. A Bizottság 2001-ben tette közzé közleményét az átállási költségek (*stranded costs*) módszertanáról (*Commission... [2001]*), amelyben összefoglalta a villamosenergia-piac liberalizációját megelőzően végzett beruházások megtérüléséhez nyújtott állami támogatások értékelésére vonatkozó elveket.

A termelők többsége úgy ítélte meg, hogy a hosszú távú megállapodások az idézett módszertan közzététele előtt létrejött üzleti megállapodások, ezért az abban foglalt kritériumok nem alkalmazhatók a vizsgálat során, más vélemények szerint viszont a hosszú távú megállapodások megfeleltek a módszertanban foglalt elveknek.

6. A hosszú távú megállapodások hozzájárultak az ellátásbiztonság és a közüzemi szolgáltatási kötelezettségek teljesítéséhez, ezért az érintett társaságok jogosultak voltak az állami támogatásra.

A következőkben sorra vesszük az erőművek hosszú távú megállapodások mellett szóló érveit abból a szempontból, hogy megfelelnek-e a közösségi szabályozásban foglaltaknak.

A hosszú távú megállapodások és a közösségi jog összeegyeztethetősége

A vizsgálat időpontja

Az érdekelt erőművek észrevételei szerint a hosszú távú megállapodások aláírásakor (1995–2001) fennálló piaci helyzet feltételezésével elvégzett vizsgálat eredménye lett volna irányadó a hosszú távú megállapodások teljes futamidejére. A vizsgálat megfelelő idő-

¹² Az okok elsősorban a szűkös határkeresztező kapacitásokra és a szabályozási környezetre vezethetők vissza. A jogszabályi előírások ugyanis nem engedélyezték a termelőknek a közvetlen exporttevékenység folytatását.

pontjának kiválasztásához a Bizottság Magyarország csatlakozási okmányát, az eljárási rendeletet, valamint a bíróságok ítélkezési gyakorlatát vette alapul.

Az első jogi dokumentum, a csatlakozási okmány IV. mellékletének *versenypolitikai* része a következőképpen rendelkezik (*Commission...* [2003]).

A csatlakozást követően az új tagállamokban a csatlakozás időpontja előtt hatályba léptetett és azt követően is alkalmazott támogatási programok és egyedi támogatások az EK alapszerződése 88. cikkének 1. bekezdése szerint továbbra is „létező” (legális) támogatásnak minősülnek akkor, ha:

a) azok 1994. december 10-e előtt hatályba léptetett támogatások (a hosszú távú megállapodásokat viszont később, 1995-tel kezdődően kötötték meg);

b) a mellékletben felsorolt támogatások (a mellékletben nem szerepeltek a magyarországi hosszú távú villamosenergia-megállapodások);

c) olyan támogatások, amelyeket a csatlakozás időpontja előtt az Európai Unió állami támogatásokat ellenőrző hatósága (Bizottság) megvizsgált, és a közösségi joggal összeegyeztethetőnek talált (a magyar hatóságok nem jelentették be a Bizottságnak a hosszú távú megállapodásokat az állami támogatások eljárási szabályainak megfelelően).

Azokat a támogatásokat, amelyek nem felelnek meg az előző három feltételnek, a csatlakozás időpontjától az alapszerződés 88. cikke 3. bekezdése szerint új támogatásnak kell tekinteni.

Az eljárási rendelet 1. cikke határozza meg az úgynevezett *létező* (*existing aid*) és az *új támogatás* (*new aid*) fogalmát (*Council Regulation...* [1999]). A létező támogatás olyan támogatás, amely a hatálybalépése idején nem minősült támogatásnak, és a közös piac fejlődésének eredményeként anélkül, hogy a tagállam módosította volna, vált azzá. Az új támogatás pedig olyan támogatás, amely nem tartozik a létező támogatás kategóriájába (beleértve a létező támogatások módosítását is).

A jogszabályokban foglalt homályos meghatározások vitára adhatnak okot. A következő felsorolás a bizottsági eljárás mellett szóló érveket tartalmazza.

– A vizsgálat során a hosszú távú megállapodások hatálybalépésekor jellemző helyzetet is figyelembe kell venni, de ez nem jelenti azt, hogy az állami támogatást meghatározó négy kritérium értékelését minden körülmények között kizárólag a támogatás odaítélésének időpontjára kell korlátozni.

– Abban az esetben, ha a gazdaság valamely ágazatának liberalizációja során megtartanák mindazokat az intézkedéseket, amelyek odaítélésük időpontjában nem minősültek állami támogatásnak, de a liberalizáció időpontjától kezdve teljesítik az állami támogatások valamennyi feltételét, ezzel *de facto* meghosszabbítanák a verseny előtti piaci körülmények fenntartását. Ez viszont ellentétes lenne azzal a szándékkal, hogy az adott ágazatot liberalizálják.

– A csatlakozási okmány az állami támogatásokra vonatkozó szabályoknak a gazdasági szereplőkre történő azonnali alkalmazását írta elő.

A jogszabályok alapján úgy értékelhető, hogy a hosszú távú megállapodások állami támogatássá válhatnak az új gazdasági és jogi körülmények között, és az állami támogatás meglétének négy kritériumát az új körülmények figyelembevételével kell értékelni. A támogatás fennállásának értékelése szempontjából releváns időszak tehát Magyarország EU-hoz és ezzel a liberalizált belső energiapiacokhoz való csatlakozását követő időszak.

Kereskedelmi előny fennállása és a versenypiaci árak alakulása

Az erőművi társaságok szerint nem a hosszú távú megállapodások voltak a kereskedelem torzulásának elsődleges okai. Más tényezők (például jogszabályok, határkeresztesztő kapacitásokhoz való korlátozott hozzáférés, nemzetközi energiapiacok áralakulása) szintén

hatást gyakoroltak a piacnyitás sikerére és a szabadpiaci árszintre, de a hosszú távú megállapodások versenykorlátozó hatása mindezek mellett is jelentősnek tekinthető.

Paizs [2006] szigorúbb megfogalmazásában: a hosszú távú megállapodások jelentették azon fő tényezők egyikét, amelyek következtében olyan piaci struktúra jött létre, amely „összeegyeztethetetlen a versenyiaci működés elveivel”.

A Gazdasági Versenyhivatal ágazati vizsgálata is erre az eredményre jutott: „a hosszú távú megállapodások versenykorlátozásra alkalmasak lehetnek, ugyanis *piaclezáráshoz* vezetnek, indokolatlanul »*drágítanak*«, korlátozzák a fogyasztókat a szabad szolgáltatóváltásban és megakadályozzák a potenciális nagykereskedőket abban, hogy azok piacra lépjenek” (*GVH* [2006] 7. o. 24. bekezdés).

A fenti érvelést még kiegészíthetjük azzal, hogy a hosszú távú megállapodásokkal leköötött kapacitások, a garantált átvétel és az alkalmazott árképlet a megállapodások teljes futamidejére megvédték az erőműveket az üzemeltetésükhöz kapcsolódó üzleti kockázatok jelentős részétől (például a tüzelőanyag-költségek, a fogyasztói árak és a kereslet változása), amelyeket viszont a többi piaci szereplőnek kezelnie kellett.

A versenyiaci árak nem emelkedtek a hosszú távú megállapodások miatt – érveltek az erőművi társaságok. Ez valóban igaz volt, de ennek hátterében a következők húzódtak meg.

– A liberalizáció következtében a szabadpiaci értékesítés növekedésével csökkent a közüzemi szektor villamosenergia-igénye, és az alacsonyabb versenyiaci árak egyértelműen arra ösztönözték a fogyasztókat, hogy éljenek a szolgáltatóváltás lehetőségével.¹³

– A közüzemi nagykereskedő (MVM) a hosszú távú megállapodásokban rögzített mennyiségű villamos energiát az előre rögzített áron azonban továbbra is kénytelen volt megvásárolni, a felesleget pedig a szabadpiacon értékesítette jelentős veszteséggel.¹⁴ Az elszenvedett veszteségért ezért a magyar államnak milliárdos nagyságrendű kompenzációt kellett fizetnie.¹⁵

– A magyarországi termelői kapacitások körülbelül 60 százaléka (2006) a közüzemi szektorhoz kapcsolódott, és a valóságban csak a maradékkapacitások versenyezhettek az új fogyasztókért. Ennek azonban nem volt árfelhajtó hatása, köszönhetően az állami kompenzációnak. Az MVM szabadpiaci értékesítési árai ugyanis lényegesen alacsonyabbak voltak a hosszú távú megállapodások keretében ugyanazért a villamos energiáért fizetett árnál. Ez a rendszer gyakorlatilag a termelők szabadpiaci értékesítéseinek támogatásával volt egyenértékű, amely üzleti szempontok alapján nem indokolható.

Mindezek mellett a koncentrált nagykereskedelmi piac és a versenytársak kizárása mint a piaci zavarok alapproblémája továbbra is fennállt.

Magánbefektetői elv

Az érintettek azzal érveltek, hogy az európai uniós csatlakozást megelőzően jogszerűen létrehozott magánjogi megállapodásokat a csatlakozást követően a Bizottság nem vizsgálhatja felül a visszaható hatályú szabályozás tilalmának általános alapelve szerint.

A Bizottság számára kötelező az uniós versenyjog egységes elvek szerinti alkalmazása az összes tagország és az összes ágazat tekintetében. Az állami támogatási tartalom vizs-

¹³ A közüzemben értékesített villamos energia mennyisége 25 százalékkal csökkent 2003–2006 között. 2003-ban a feljogosított fogyasztók szabadpiacra való kilépésének évében az átlagos ár a szabadpiacon 11,1 forint/kilowattóra, a közüzemi szektorban 19 forint/kilowattóra, 2004-ben, az összes ipari fogyasztó szabadpiacra való kilépésének évében pedig 12,7 forint/kilowattóra, illetve 21,1 forint/kilowattóra volt (*MVM* [2007]).

¹⁴ 183/2002 (VII. 23.) kormányrendelet az átállási költségek meghatározásának és kezelésének részletes szabályairól.

¹⁵ Az MVM-nek fizetett kompenzáció 2003-ban 3,8 milliárd forint volt, 2004-ben a kompenzáció összege további 2,4 milliárd forinttal nőtt. *Forrás:* 183/2002 (VII. 23.) kormányrendelet.

gálatánál például a támogatás formájának (hosszú távú megállapodások vagy magánjogi szerződés) nincs jelentősége, csak az adott intézkedés hatásának. Amennyiben egy adott magánjogi szerződés következtében valamelyik szerződő félnél az állami támogatás kimutatható, akkor az illetékes tagállamnak hatályon kívül kell helyeznie a szerződés erre vonatkozó részét még akkor is, ha ezzel a megállapodás egésze is érvényességét veszítheti.

A jogbiztonság elve nem sérült a következők miatt.

– Magyarország a társulást létrehozó Európai Megállapodás hatálybalépését követően (1994. február),¹⁶ a hosszú távú megállapodások megkötésének időszakában (1995–2001) már köteles volt összehangolni versenyszabályait az EK alapszerződésével;

– a csatlakozás időpontjától pedig valamennyi támogatási intézkedésre kötelezővé vált a közösségi vívmányok (*Acquis Communautaire*) alkalmazása, és kizárólag magából a csatlakozási okmányból származhatott a szabály alóli bármilyen kivétel, amely azonban nem tartalmazott mentesítést a hosszú távú megállapodásokra vonatkozóan (lásd A vizsgálat időpontja című alfejezetet).

A beruházások megtérülésének kiszámíthatatlansága abszolút elfogadható érvelés, mivel Magyarországon csak akkor épültek új erőművek, amikor az állam biztosította a projektek megtérülését hosszú távú megállapodások vagy kötelező átvétel formájában, illetve amikor egy vertikálisan integrált társaság részeként valósultak meg a keresleti oldal garanciájával.

További észrevétel volt, hogy az új tulajdonosok az erőművek privatizációjakor piaci árat fizettek, így a hosszú távú megállapodások által nyújtott esetleges előnyöket is kifizették a piaci ár részeként, és a hosszú távú megállapodásokat az erőműveket üzemeltető magyar társaságok írták alá.

A bírósági esetjog alapján viszont egy adott társaságnak jogellenesen nyújtott támogatás fennállását a tulajdonosi viszonyokban bekövetkezett változás nem befolyásolja. Az üzlet-részek piaci áron történő átruházása csak azt jelentette, hogy az új tulajdonos nem kapott állami támogatást, de a jogellenesen odaítélt támogatás az eredetileg kedvezményezett társaság javára továbbra is fennállt (*Judgement of the Court...* [2000]).

A futamidő kérdése

A versenyelőny kimutatásánál azt kellett megvizsgálni, hogy Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozásakor fennálló piaci körülmények között egy átlagos piaci szereplő hajlandó lett volna-e megadni a termelőknek a hosszú távú megállapodásokban foglaltakhoz hasonló 15–27 éves garanciákat.

A *DG Competition Report...* [2007] összehasonlította az európai nagykereskedelmi piacok kereskedésének jellegzetességeit a hosszú távú megállapodások gyakorlatával.

1. Villamos energiával az azonnali vagy a határidős piacokon lehet kereskedni. Az azonnali piacokon jellemzően a tényleges teljesítést megelőző napon kötnek a következő napra vonatkozó ügyleteket. A határidős piacokon későbbi teljesítési időpontokban (hét, hónap, negyedév, év) értékesítik a villamos energiát. Az azonnali és a határidős termékek forgalmazása az energiatőzsdéken, valamint az elszámolóházakon keresztül lebonyolított tőzsdén kívüli ügyletek (OTC) formájában történhet. Miután a termékek közötti választás lehetősége folyamatosan fennáll, az azonos termékek árai az energiatőzsdéken és az OTC-piacokon közelítenek egymáshoz. Ezért az energiatőzsdék egyre inkább meghatározzák valamennyi azonnali és határidős termék, tehát az egész nagykereskedelmi piac referenciaárait, így megfelelő összehasonlítási alapot jelentenek a hosszú távú megállapodások vizsgálatához.

¹⁶ 1994. évi I. törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről.

2. A villamos energia azonnali tőzsdei értékesítése minden esetben határárakon történik, amelyek kizárólag a rövid távú határköltségek fedezetét biztosítják. Nem garantálják viszont a hosszú távú megállapodásokban szereplő állandó költségek és a tőke költség megtérülését. Az azonnali piacokon az erőműtársaságok a kapacitáskihasználtságra vonatkozóan sem rendelkeznek biztosítékokkal.

A határidős piacokon a leghosszabb teljesítési időszak egy év, a szerződés megkötése és a tényleges teljesítési időszak kezdete közötti leghosszabb időtartamok (hat évig terjedően) pedig tőzsdénként változhatnak.

3. A határidős piacokon az ügyletek hosszabb időtartamának köszönhetően kisebb a termelési kapacitások kihasználtságával kapcsolatos bizonytalanság mint az azonnali piacon, de az említett időtávok így is nagyságrendileg elmaradnak bármely erőmű üzemeltetési idejétől. Ezenfelül mivel az árakat előre meghatározzák, a termelőknek viselniük kell annak a kockázatát, hogy a költségeik meghaladhatják az előre megállapított árakat. Ez a kockázat pedig különösen a tüzelőanyag-költségek ingadozása miatt igen jelentős lehet. A határidős piacok tehát szintén nem nyújtanak biztosítékot az erőműveknek arra, hogy értékesítésük valamennyi állandó és változó költségét fedezzék. A termelési költségek (különösen a tüzelőanyag-költségek),¹⁷ a fogyasztói árak és a villamosenergia-igények ingadozásának üzleti kockázatát a hosszú távú megállapodások keretében működő erőművek üzemeltetési idejének nagy részében (vagy teljes egészében) az állami tulajdonú MVM viselte.

4. A nagykereskedelmi piacok kereskedésére jellemzők még a termelői kapacitások lekötésével járó lehívási jogokkal kapcsolatos ügyletek. A lehívási jogok megszerzése azt jelenti, hogy az adott erőmű várható üzemeltetési idejére lekötik a termelői kapacitások egy részét, és a lekötött kapacitásnak megfelelő *kapacitásdíjat* fizetnek az erőműnek. A lehívási jogok jogosultja meghatározhatja a lekötött kapacitások kihasználtságát, és biztosítania kell a megtermelt villamos energiához kapcsolódó változó költségek fedezetét.

A lehívási jogok és a hosszú távú megállapodások között az a legfontosabb különbség, hogy a lehívási jogokhoz nem kapcsolódik garantált minimális átvétel. A lehívási jogok jogosultja viseli a megtermelt villamos energia értékesítési kockázatát. Ha az értékesítési árak a változó költségek alá csökkennek, akkor lehetősége van a termelés leállítására.¹⁸ A hosszú távú megállapodások azonban az erőműveknek biztosított minimális átvételi kötelezettség miatt nem nyújtottak ilyen biztosítékot az MVM-nek.

5. A villamosenergia-szektor ágazati vizsgálata azt mutatta, hogy a standardizált energiatőzsdei és a tőzsdén kívüli piacokon keresztül lebonyolított forgalmazás mellett igen gyakran sor kerül *egyedi kétoldalú ügyletekre* is. Előfordulhat például, hogy a termelők közvetlenül látják el a nagyfogyasztókat villamos energiával.

Ezeknek egyik típusa az úgynevezett rögzített áras ügylet, amelynek futamideje általában egy-két év, és többnyire szállítási ütemtervet is tartalmaz a korábbi fogyasztás alapján. Az árat a határidős piacok nagykereskedelmi áraiból származtatják, és olyan egyéb költségelemeket is tartalmaznak, mint például a kiegyenlítő energia költsége és a szolgáltató haszonkulcsa. A teljesítési ütemtervtől való eltérés esetén életbe lép a *vedd át vagy fizess* (*take or pay*) záradék.¹⁹

¹⁷ A hosszú távú megállapodások keretében az erőművek a tüzelőanyagárak növekedésének árkülönbözetét továbbhárították (*pass through*-elv alapján), amit a vásárló MVM-nek kellett fedeznie.

¹⁸ Amennyiben nincs lehetőség a változó költségeket fedező áron történő értékesítésre, a leállítással legalább a változó költségek miatti veszteség elkerülhető, a fix költségek terhe természetesen továbbra is fennmarad.

¹⁹ Vedd át vagy fizess! A fogyasztónak előre meg kell határoznia, hogy adott időszak alatt mekkora mennyiséget kíván vételezni. Ez a szerződött mennyiség, ennek átvételét vállalja a fogyasztó, ez a vedd át vagy fizess típusú kötelezettség. Ettől a mennyiségtől bizonyos (közös meghatározott) sávban el lehet térni. Amennyiben a vételezett mennyiség a meghatározott sávban marad, ennek nincs következménye a fogyasztóra nézve. Amennyiben azonban a fogyasztó ezt a sávot túllépi (felülvételezés) vagy nem éri el az alsó határát (alulvételezés), akkor pótdíjat köteles fizetni az alul-, illetve felülvételezés arányában.

A vevő olyan hosszú lejáratú szerződés megkötésében lehet gazdaságilag érdekelt, amelyben az eladó ajánlatot tesz például a tüzelőanyag áringadozásaival kapcsolatos kockázat egy részének átvállalására. Ezenfelül ezeket a szerződéseket általában a hosszú lejáratú szerződéseknél sokkal rövidebb futamidőre kötik, lehetőséget biztosítva a vásárlóknak a szolgáltatóváltásra, amennyiben a versenytárs kedvezőbb árakat kínál. Az MVM-nek viszont nem volt lehetősége villamosenergia-portfóliójának diverzifikációjára a hosszú lejáratú szerződésekben foglalt hosszú távú kapacitáslekötés és az ahhoz társuló garantált minimális átvétel miatt.

Ez az összehasonlítás egyértelműen azt mutatta, hogy a hosszú távú megállapodások az európai nagykereskedelmi piacok szokásos üzleti szerződéseinél több garanciát nyújtottak és lényegesen több kockázattól mentesítették a termelőtársaságokat, gátolva ezzel a versenyképes nagykereskedelmi piac kialakulását.

A hosszú távú megállapodások és az átállási költségek módszertana

Az Európai Bizottság 2001-ben közzétett módszertani közleményével (*Commission... [2001]*) többek között az volt a célja, hogy elősegítse az energiaszektor liberalizációját és az inkumbens villamosenergia-ipari vállalkozások versenykörülményekhez való alkalmazkodását. A módszertani közlemény szerint a beruházások támogatására kompenzációt csak az átállási költségek (*stranded costs*) esetében lehetett alkalmazni, a többi költségelemre nem.

A módszertani közlemény az olyan átállási költségekkel foglalkozik, amelyek visszavonhatatlan hosszú távú garanciák, kötelezettségvállalások, illetve beruházások következményeként jöttek létre, s egyértelműen a villamosenergia-piac liberalizációjához kapcsolódnak. Ezért kompenzálásukra az állami támogatás indokolt és szükséges lehet.²⁰

Az erőművek többsége nem értett egyet azzal, hogy a hosszú távú megállapodásokat a módszertanban foglalt elvek alapján vizsgálják (megkötésük időpontjára utalva), illetve azzal érveltek, hogy mindenben megfeleltek a módszertanban foglaltaknak.

A elsüllyedt költségek kompenzálásának módszertani útmutatója valóban sokszor nagyon általánosan, félreérthetően fogalmaz, de a támogatási elvek közötti különbségek így is szembetűnnek.

– Az európai uniós kompenzációs gyakorlat szerint előre meghatározzák a támogatás összegének felső határát. Ha az érintett termelők tényleges bevétele az előre jelzettnél magasabbnak bizonyul, akkor újra kiszámítják, és alacsonyabb értékben határozzák meg a támogatási összeg maximális mértékét. A kompenzáció piacra gyakorolt hatása tehát a lehető legkisebbre csökken, mivel nem biztosít minimális termelési és értékesítési szintet a kedvezményezettnek számára.

A hosszú távú megállapodások viszont nem vették figyelembe a verseny tényleges alakulását. Az árak megállapításánál elsősorban az érintett erőmű egyedi mutatói voltak fontosak, a versenytársak kínálati árait és a piaci feltételekben bekövetkező változásokat figyelmen kívül hagyták.

– A módszertani közlemény szerint a finanszírozási módszerek nem gátolhatják a verseny kialakulását, a versenytársaknak az adott nemzeti vagy regionális piacra való belépését.

²⁰ Az 1996-ban megkezdett piaci liberalizáció következtében az EU tagállamaiban a fogyasztói árak jelentősen csökkentek. Az átállási költségek miatt az érintett vállalkozások működőképessége veszélybe került, és fennállt annak a lehetősége, hogy a vállalkozások egyfelől képtelenek lesznek a közszolgálati kötelezettségek biztosítására, másfelől az átállási költségeket a közüzemi fogyasztókra hárítják.

A hosszú távú megállapodások rendszere viszont megakadályozta a nagykereskedelmi piac legnagyobb vásárlóját (MVM) abban, hogy a hosszú távú megállapodások keretében működő termelők helyett más termelőkkel kössön szerződést. A piacnyitás miatt pedig a szükségleteinél több villamos energiát volt kénytelen vásárolni, amelyet a szabadpiacon értékesített tovább. Ez már önmagában is gátolta az új szereplők belépését a nagykereskedelmi piacra.

Összefoglalóan elmondható, hogy a villamosenergia-piac fokozatos megnyitása ellenére a hosszú távú megállapodások legfontosabb rendelkezései változatlanok maradtak, és versenytorzító hatásuk jelentős volt a magyar villamosenergia-piacon.

Közüzemi szolgáltatás

Az erőművek érvelése szerint a hosszú távú megállapodások az ellátásbiztonság és a közüzemi szolgáltatási kötelezettségek biztosítását is elősegítették. Ez alapján azt vélelmezték, hogy a hosszú távú megállapodásokon belüli állami támogatás (amennyiben fennállt) teljesítette az Európai Bíróságnak az úgynevezett Altmark Trans-ügyben hozott ítéletében foglalt kritériumokat (*Judgement of the Court... [2003]*).

A Bíróság azt vizsgálta, hogy a helyi menetrend szerinti autóbusszjáratok üzemeltetési veszteségeinek támogatása állami támogatásnak minősül-e. Az ítélet szerint, ha másként nem biztosítható a megfelelő közlekedési ellátás (általános gazdasági érdekű szolgáltatás),²¹ akkor megengedhető az állami támogatás a következő feltételek mellett.

1. A kedvezményezett vállalkozást szerződésben vagy jogszabályban kell feljogosítani a szolgáltatás elvégzésére.

2. A kompenzáció alapját képező paramétereket előre, objektíven és átlátható módon kell rögzíteni.

3. A kompenzáció mértéke nem haladhatja meg azt a mértéket, amely szükséges a költségek fedezéséhez (figyelembe véve a vonatkozó bevételeket és a szolgáltatás teljesítésért járó ésszerű profitot is).

4. Ha a szolgáltatást végző vállalkozást nem közbeszerzéssel választják ki, akkor a kompenzáció mértékét olyan költségek elemzése alapján kell megállapítani, amelyek egy versenypiacon működő, hatékonyan vezetett vállalkozásnál felmerülhetnek volna.

Összehasonlítva a kritériumokat a hosszú távú megállapodások tartalmával, a következő megállapítások tehetők.

1. Az Altmark Trans-ítéletben a kedvezményezett cég köteles volt közüzemi szolgáltatást nyújtani, és a szolgáltatás szerinti kötelezettségeit a tagállamnak egyértelműen meg kellett határoznia.

Az erőművek szerint az MVM közüzemi szolgáltatási kötelezettségeit a villamosenergia-törvények egyértelműen meghatározták, és a hosszú távú megállapodások a villamosenergia-termelőkre ruházták át ezen úgynevezett általános gazdasági érdekű szolgáltatások teljesítését.

A vizsgálat időszakában hatályos magyar jogszabályok alapján valóban az MVM kötelessége volt az ellátásbiztonság biztosítása, de a termelők nem voltak kötelezettek általános gazdasági érdekű szolgáltatás nyújtására. A hosszú távú megállapodások az általános gazdasági érdekű szolgáltatás semmiféle konkrét definícióját nem tartalmazták, és nem utaltak ilyen kötelezettségekre.

2. Az állam pénzügyi elkötelezettsége megegyezett a hosszú távú megállapodások keretében vásárolt villamos energia beszerzési ára és az MVM által értékesített villamos

²¹ Ebbe a körbe tartoznak a hálózatos iparágak által nyújtott szolgáltatások (közlekedés, postai szolgáltatások, energiaszolgáltatás, hírközlés) (*Bacsó-Sztankó [2007]*).

energiából származó bevétel különbözetével. Ennek maximális mértékét azonban nem lehetett meghatározni a teljes futamidőre, mivel az árak kiszámítására használt képletben több mutatószám értéke a külső körülmények változásától függően ingadozhatott.

3. A teljesítendő általános gazdasági érdekű szolgáltatások pontos definiálásának hiányában lehetetlen volt ellenőrizni, hogy a kompenzáció nem lépte-e túl az általános gazdasági érdekű szolgáltatás teljesítésével felmerülő többletköltségek fedezéséhez szükséges összeget.²²

4. A tíz hosszú távú megállapodásból kilencet versenytárgyalás nélkül írtak alá, és az érdekeltek nem mutattak be költségelemzést annak alátámasztásra, hogy a költségek valóban megfeleltek egy átlagos vállalkozás által viselt költségeknek.

A közösségi jogszabályok alapján az adott tagállamnak van előjoga meghatározni az államilag támogatható általános gazdasági érdekű szolgáltatások területeit. A támogatási intézkedések kedvezményezettjei azonban nem minősíthetik saját szolgáltatásaikat közüzemi szolgáltatásnak.

Záró gondolatok

Az európai energiapiacra a villamosenergia- (és gáz-) szolgáltatások liberalizálása közel másfél évtizede tart. Az elkülönült nemzeti piacok összekapcsolódásának számos akadálya van, de a piacok egymás előtti megnyitása megkezdődött. Az Európai Unió különböző intézményei a liberalizáció felgyorsítását, az egységes belső energiapiac kialakítását szorgalmazzák. A Bizottság is egyre aktívabb a versenypolitika energiaágazatbeli végrehajtása terén. A hosszú távú áramvásárlási megállapodások közösségi joggal való összeegyeztethetőségéről folytatott (és jelenleg is folyó) vizsgálatai ennek a folyamatnak a részei.²³ Az eredmények segítik a Bizottság versenyjogi politikájának végrehajtását és hozzájárulnak az energiapiaci liberalizáció következő lépéseire vonatkozó szakpolitika kialakításához. A tényleges energiapiaci verseny fejlődésének előmozdítása érdekében a Bizottság előterjesztése alapján 2009-ben fogadta el az Európai Parlament és a Tanács az úgynevezett harmadik belső energiapiaci csomagot.²⁴

A magyarországi hosszú távú megállapodások több évig tartó vizsgálata során a szerződéseket részletesen elemezték az Európai Unió elsődleges és másodlagos jogszabályai alapján. A Bizottság végül a hosszú távú áramvásárlási megállapodásokat a közösségi joggal nem összeegyeztethető, jogellenes állami támogatásnak minősítette, előírta megszüntetésüket és kötelezte az érintett társaságokat a támogatás visszafizetésére.

A bizottsági határozat indoklásánál a nem egyértelmű vagy túlzottan általános megfogalmazások pontosítására többször kellett a bíróságok ítélezési joggyakorlatát is segítségül hívni. Fennállt a lehetősége annak, hogy az érdekeltek másként értelmezik a közösségi jogszabályokban foglaltakat. Ennek az lett a következménye, hogy a határozatot több erőmű megtámadta, és fellebbezést nyújtott be az Európai Bírósághoz.²⁵ A felülvizsgálat teljes egé-

²² A hosszú távú megállapodások szerinti árak bizonyos mutatók alapján való meghatározása egyáltalán nem egyenértékű az általános gazdasági érdekű szolgáltatások kompenzálásának számításához használatos mutatókkal, ugyanis az ár nem azonos a kompenzációval.

²³ A Bizottság Ausztria, Belgium, Hollandia, Spanyolország, Portugália, Lengyelország és Magyarország esetében hozott eddig határozatot a hosszú távú szerződések felbontásáról. Folyamatban lévő például az olasz Iride Energia SpA-ügyben hozott ítélet elleni fellebbezés (OJ C153/27, 2009) a francia EdF hosszú távú szerződéseinek (OJ C262/32, 2009) vagy a görög szénbányákkal kötött hosszú távú szerződések (IP/09/1226, 2009) vizsgálata.

²⁴ Az energiacsomag öt területet érint: a belső villamosenergia-piac és a belső gázpiac kialakítását, a határkeresztesző kapacitásokhoz való diszkriminációmentes hozzáférést a villamosenergia- és a gázpiacra, valamint egy EU-szintű energiaszabályozó ügynökség létrehozását;

²⁵ Csepeli Erőmű (Atel), Pannonpower (Dalkia), Tiszai Erőmű (AES), Budapesti Erőmű (EdF), Dunamenti Erőmű (GdF Suez);

szében elismerte az állami támogatás visszafizetésére meghatározott összeget az érintett erőművek átállási költségei (*stranded costs*) egy részének kompenzálásaként.²⁶

A fellebbezések azonban még nem fejeződtek be, és a magyar állam ellen is folyamatban vannak peres ügyek. Nemzetközi választott bíróságokon tárgyalják, hogy az állam megsértette-e az Energia Charta külföldi befektetések védelméről szóló rendelkezéseit.²⁷

A liberalizációhoz kapcsolódó újraelosztás a szabályozás velejárója. A különböző gazdasági érdekcsoportok óhatatlanul befolyásolni próbálják a szabályozási folyamatot, bár a hosszú távú megállapodások érintettjei hangsúlyozták, mindig a hatályos jogszabályoknak megfelelően jártak el, jogkövető magatartást tanúsítottak. Emiatt a megvalósuló szabályozás könnyen eltérhet a közgazdasági racionalitás szempontjaitól, és sokszor a legkisebb ellenállás irányába lépve csak a legkönnyebben bevezethető elemeket tartalmazza. Nem egyszerű feladat a verseny és az ágazati szabályozás kapcsolódási pontjainak megtalálása, a különböző elemek közötti összhang megteremtése.

A magyarországi villamosenergia-piac szabályozása során eddig a különböző mértékig szabályozott részpiacok között sok helyütt nem sikerült megteremteni a verseny hatékonysága érdekében szükséges koordinációt, és ebben szerepet játszottak nemcsak a magyar, de a közösségi jogszabályok sokszor nem egyértelmű megfogalmazásai is.

Az új szabályozási környezet egyelőre sok kérdést nyitva hagy, újabb jelentős változások várhatóak (például hatósági árak bevezetése), amelyek tovább nehezítik a hosszú távú megállapodások felbontása utáni árampiaci helyzet értékelését.

A közüzemi fogyasztás a csatlakozást követően 2004–2008 között körülbelül 36 százalékra esett a korábbi 80 százalékról. Ez a liberalizáció eredményeként bekövetkező pozitív változásként értékelhető. A hosszú távú megállapodások felbontását követően 2009-ben viszont a szabadpiaci értékesítés csökkent körülbelül 4 százalékkal. A változás feltehetően az egyetemes szolgáltatói kör közintézményekre való kibővítésével van kapcsolatban.²⁸ A válság hatására 2010-ben a villamos energia fogyasztása jelentősen visszaesett, és a szabadpiacra a túlkínálat volt a jellemző, ami miatt csökkentek az árak.

A villamos energia szabadpiacának létrehozása, hatókörének kiterjesztése önmagában is szabályozási, intézményi, érdekeltségi és felügyeleti problémák sokaságával jár együtt. A hosszú távú megállapodások megszűnése miatt kialakult új piaci erőviszonyok hosszabb időszakot (3–5 év) felölelő vizsgálata szükséges ahhoz, hogy értékelni lehessen, hogy a hosszú távú megállapodások felbontása milyen mértékben segítette a nagykereskedelmi verseny élénkülését.

Hivatkozások

BACSKÓ MIHÁLY–SZTANKÓ ÉVA [2007]: Az egyetemes szolgáltatási kötelezettség magyarországi bevezetésének várható hatásai a villamosenergia-iparban. MVM Közlemények, 44. évf. 1–2. sz. 21–33. o.

COMMISSION... [2001]: Commission Communication relating to the methodology for analysing State aid linked to stranded cost. Adopted by the Commission on 26. 07. 2001. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/stranded_costs_en.pdf.

²⁶ Az Európai Bizottság 2010. április 27-i közleményében tudatta a kompenzáció engedélyezését (Budapesti Erőmű Zrt., Dunamenti Erőmű Zrt., Pannonpower Zrt.). Az elsüllyedt költséget a 23/2008 KHEM (VIII. 29.) rendeletben foglaltak alapján határozták meg.

²⁷ Az érintett társaságok: Budapesti Erőmű, Dunamenti Erőmű, Tiszai Erőmű. A Tiszai Erőmű magyar állam ellen indított perében már ítélet született (2010. szeptember), az International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) nemzetközi bíróság alaptalannak ítélte a bejelentett kárigényt, és elutasította a keresetet.

²⁸ A Vet. 2008. évi módosítása (LXX. törvény) kibővítette az egyetemes szolgáltatásra jogosultak körét a közintézményekkel, választási lehetőséget biztosítva számukra a közüzemi és szabadpiaci beszerzés között.

- COMMISSION... [2003]: Commission opinion of 19 February 2003 on the applications for accession to the European Union by the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic. OJ L 236, 23. 09.
- COUNCIL REGULATION... [1999]: Council Regulation (EC) No. 659/1999 of 22 March 1999 laying down detailed rules for the application of Article 93 of the EC Treaty, OJ L 83, 27. 03.
- DG COMPETITION REPORT... [2007]: DG Competition Report on Energy Sector Inquiry, SEC(2006)1724. Brüsszel, január. http://ec.europa.eu/competition/sectors/energy/inquiry/full_report_part1.pdf
- EP [1996]: Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity, OJ L 27, 1997. január 30. 20–29. o.
- EP [2003]: Az Európai Parlament és a Tanács 2003/54/EK irányelve (2003. június 26.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. HL L 176, július 15. 37–56. o.
- EU [2008]: Európai Unió működéséről szóló szerződés, HL C 115/47.
- GVH [2006]: Gazdasági Versenyhivatal jelentése a magyar villamosenergia-piacon lefolytatott ágazati vizsgálatról. Budapest, május 15. http://www.tiszttagazdasagert.uni-corvinus.hu/images/7/7d/GVH_%C3%81gazati_Villamosenergia.pdf.
- JUDGEMENT OF THE COURT... [2000]: Judgment of the Court of First Instance of 15 June 2000 in Joined Cases T-298/97, T-312/97, T-313/97, T-315/97, T-600/97 to T-607/97, T-1/97, T-3/98 to T-6/98 and T-23/98: Alzetta Mauro and Others v. Commission of the European Communities (Transport of goods by road), OJ C 211, július 22. 17. o.
- JUDGEMENT OF THE COURT... [2003]: Judgement of the Court of 24 July 2003 in Case C-280/00 Altmark Trans GmbH. és Regierungspräsidium Magdeburg v Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH. OJ C 226, szeptember 9. 1–2. o.
- MVM [2007]: Villamos Energia Statisztikai Évkönyv, MVM Zrt., Budapest.
- PAIZS LÁSZLÓ [2006]: A hosszú távú áramvásárlási szerződések megszűnésének hatása a villamos energia nagykereskedelmi árára. Regionális Energiagazdasági Kutatóközpont, Budapest, november.
- TREATY... [2002]: Treaty establishing the European Community, Article 87-88, OJ C 325, december 24. 67–68. o.

Jogszabályok

2010. évi VII. törvény egyes energetikai tárgyú törvények módosításáról.
2008. évi LXX. törvény a villamos energiával összefüggő egyes kérdésekről.
2007. évi LXXXVI. törvény a villamos energiáról.
2006. évi XXXV. törvény a villamos energia árszabályozását érintő egyes törvények módosításáról.
2001. évi CX. törvény a villamos energiáról.
- 183/2002 (VII. 23.) kormányrendelet az átállási költségek meghatározásának és kezelésének részletes szabályairól.
- 1074/1995 (VIII. 4.) kormányhatározat a villamos energia árszabályozásáról.
- 23/2008 (VIII. 29.) KHEM-rendelet a villamos energia átállási költségeinek megállapításáról.
- 80/2006 (XI. 24.) GKM-rendelet a villamosenergia-termelői engedélyes által értékesített, közüzemi célra lekötött villamos energia legmagasabb hatósági árának megállapításáról.
- 45/2000 (XII. 21.) GM-rendelet a villamos energia hatósági árának, valamint a közcélú villamos művek és hőtermelő létesítményeik által értékesített melegített víz és gőz árának szabályozásáról.